

Budapestre vonatkozó újságcikkek

Szerző: *Galamb Sándor*

Cím: *Dramai kuriózumok*

Forrás: *Magyarország*

Bp

(Hely)

1936 XII 25

(Idő)

(Köt. v. füz.)

(Oldal)

Osztályozás

Tárgy

792

Hely

Idő

"18"

Személy

Helyszám

Galamb Sándor:

DRÁMAI KURIÓZUMOK

Nincs az emberi foglalkozásnak egyetlen területe sem, amely annyi furesaságot, annyi anekdotát, annyi mókát termelt volna, mint a színészet. A színész, a színházi ember annyiszor látja a színpad festett világát hátulról, a fonákjáról, hogy az élet képe is könnyen fonákjára fordul a szemlélete előtt. Innen van aztán, hogy nemcsak Thália, a komédia muzsája vág bohém módon fintort az élet komoly megnyilatkozásai felé, hanem még Melpomenének, a szomorujáték istenasszonyának is könnyen mosolyra húzódik az arca.

Most azonban kivételképen nem a szándékos színészi tréfákról, a szójátékokról, a különböző kópéságokról lesz szó, hanem azokról a mosolykeltő furesaságokról, amelyeket a színészettel kapcsolatos drámairodalom termelt. Nem a színészlétről lesz itten elsősorban szó, hanem a neki anyagot szállító szerző munkájáról.

Elsárgult folyóiratokat lapozgatva, régi darabokat olvasgatva, huzásokkal, jegyzetekkel összefirkált sugókönyveket, rendezőpéldányokat nézegetve, a komoly irodalomtörténeti adatok mellett egy csomó jóízűen vidám epizódra, egy sereg kuriózumra is rábukkanunk. Ezekből kötünk itt össze egy csokorra való! Valamennyi

a magyar szellemi életnek abból az idejéből való, amelyet az irodalomtörténet ferencjózsefi korszaknak nevez. A főváros kulturális fejlődésének differenciálódási évtizedei esnek ide, amikor az alig 200.000 lelket számláló ikerváros egy-kettőre milliós metropolisszá növekedett, s amikor a Nemzeti Színház mellé a színházak egész sora létesült. Amikor a magyar drámaírók munkássága is egyre szaporábbá vált, s a hazai drámairodalom egész költészetünknek egyik legdusabban hajtó ága lett.

Szindarab a fővárosról

Magáról erről a gyorstempójú fejlődésről is van egy tréfás darab. Abban az esztendőben — 1872-ben —, amikor Pest és Buda szabad királyi városok Óbudával egy várossá egyesültek, az emberek képzelete nyomban lobbót vetett s nagy ábrándokat szöttek az új alakulat jövőjéről. Ennek a közhangulatnak adott kifejezést Csepreghy Ferenc egy rövidke darabja: *Az utolsó pesti német*. Az öltetes bohózat a Krisztinavárosi Szinkörben került színre. Két vándorlegény a hőse, akik külföldi bolyongásukból hazatérve, nem ismernek rá a rég látott városra.

Megdöbbenek a hatalmas arányú fejlődés láttára. A Lánchid mellé két másik hatalmas hid is épült, az utcákon pedig, ahol nemrégiben még „por, bűz, német szó, piszok“ csavarta a magyar orrot és fület, most rend, tisztaság és csupa magyar beszéd. A német szót nem érti meg senki. A Pester Lloyd egy régi példányát úgy bámulják a polgárok, mint valami kőkorszakbeli maradványt, s nem akad emberfia, aki el tudná olvasni. A két vándorlegényt a látottakon kívül még az is bámulatba ejti, hogy a házmesterék és konfliktókocsisok mennyire udvariasak a hozzáfutókkal szemben.

A darab történéseinek idejét Csepreghy a Népszínház megnyitása utáni harmincadik esztendőbe helyezi. Milyen jellemző ez arra a reménykedésre, amit a könnyebb magyar Muzsával szemben magyarosodás tekintetében akkortájt tápláltak!

Schneider Fáni

Melyikünk nem hengegett rózsás ifjúságának éveiben azzal, hogy bizonyos nevezetű Schneider Fáninak piros szoknyát vásárolt? Még hozzá három fodorral! S ezt a bőkezűséget melyikünk nem átalította cigánymuzsika mellett világgá kiál-

tani? De bezzeg meg tettünk volna akadva, hogy ha valaki ama Fáni kisasszony kiléte felől tudakozódik tőlünk.

Nohát, erre a kérdésre is a drámatörténet ad feleletet. Schneider Fániról nem kisebb ember irt szindarabot, mint *A falu rossza* költője, Tóth Ede. Egyik fővárosi daltársulat a Nagykomlóról elnevezett mulatóhelyen 1872 tavaszán heteken át szakadatlanul játszotta a *Schneider Fáni* című dalos vigjátékot. Benkő Kálmán *Magyar színvilágja* pedig a darab hősnő-

jéről is tud, s regisztrálva Tóth Ede művét, esillag alatt Fáni kisasszonyról ezt jegyzi meg: Bukott, híres szépség; Bécsben és Pesten vendégszeredel.

A pipa-csösz király

Az sem utolsó érdekességű dolog, hogy egy irodalmi izü osztrák vigjátékból hogyan vált magyar földön operett.

A hetvenes évek elején a bécsi Burgszínház egyik pályázatán díjat nyert Schaufertnek *Schach dem König* című történeti vigjátéka. Hőse I. Jakaß angol király, aki annyira ellensége a pipázásnak, hogy udvarában súlyos büntetés terhe mellett tiltja meg a nikotin élvezetét. Egy fiatal leány azonban beleugratja

öt magát is ebbe a szenvedéllyé válni kezdő divatba.

Mellesleg tegyen megjegyezve, hogy ez a pipahistoria adott ötletet Dóczy Lajosnak *A csók* című romantikus vígjátékához. Itt egy navarrai fejedelem éppen olyan esküdt ellensége a csóknak, akár csak I. Jakab a dohányynak, s akit éppen úgy egy takaros fehérszemély ugrat belé a titkos élvezetbe, mint ahogy amaz angol leány Jakabot a pipázásba.

Minálunk tehát a pipamotívumból csók lett. De nem hiába vagyunk nagy-pipájú nemzet, a pipamotívumnak is jelentkeznie kellett. 1888 nyarán Sziklay János az osztrák író ötletéből operettet írt, *A pipa-császár király-t*, amely aztán Kószeghy Géza muzsikájával színpadra is került a Krisztinavárosi Színkörben.

A főszereplő itten egy III. Adolár nevű képzeletbeli király, akit Madrigál gróf, Szenegál herceg, Karmasinné és egy mokány magyar, Kóspallagi vesznek körül. Adolárt Kóspallagi leánya, Gizella kapatja rá a dohányzásra. Egy kuplé is fordult elő benne, ezzel a refrénnel:

Azt szüzdohányát!

A vidám, fordulatoss operett éveken át műsordarabja volt a vidéki magyar színtársulatoknak.

Borbócs a színházban

Kiegyezésutáni drámairodalomunk termésének egyik legértékesebb hajtása a politikai vígjáték. A lelegevenebb köztük Tóth Kálmán *Nők az alkotmányban* című darabja, amely ma is megérdemelne a felhívást. Van ebben a finomszatírāju komédiában egy Borbócs bácsi nevezetű, minden hájjal megkent kortesfigura, akinek alakja olyan józuen, olyan életpirossággal van megrajzolva, hogy tulajdonneve csakhamar fajfogalomvá vált. A múlt század második felének korteszajától hangos magyar politikai világában borbócsnak nevezték ezt a ma már ki-veszni készülő emberfaját.

Amikor egy 1889-i nemzetiszínház estén Jászai Mari mint Széchy Mária elszavolta Dóczy darabjának híres pohárköszöntőjét, ez után a mondata után: *Éljen hát a szabadság!* — pár percre szünetet kellett tartani, mert a karzatról egy borizú korteshang közbekiáltott: *Éljen a szabadság!* A közönség kacagott s a nagyművésznek csak a zaj elcsendesülése után folytathatta a pohárköszöntőt.

A másnapi ujságok nagy vidámsággal írták meg az esetet, de a közbeszólókról nem mint kortesről beszéltek, hanem mint (így. kisbetűvel!) „egy borbács”-ról.

Komoly kuriózumok

Voltak azonban a ferencjózsefi korszak magyar drámairodalmának komolyabb kuriózumai is.

Nagyon kevesen tudják, hogy Jókai Mór *Milton* című ötfelvonásos drámája minek köszönheti keletkezését. Ez a darab már megíratásakor arra volt szánva, hogy itthoni bemutatója után külföldi karriert fusson meg. A híres meiningeni színtársulatnak egyik budapesti vendégszereplésekor Jókai megismerkedett a vállalat egyik tagjával, Weilenbeck-kel, akinek szeme erősen meg volt viselve, s akitől előre látható volt, hogy rövidesen megvakul. A nagy magyar író megkapta ez a szerencsétlen színészsors és elhatározta, hogy olyan szerepet ír számára, amelyet vak létére is eljátszhat majd. Erre a célra legalkalmasabbnak Milton története látszott.

A darab azonban nem csak hogy nem került német színpadra, hanem még idehaza sem tartotta magát sokáig színen. A Nemzeti Színház 1876-ban mutatta be bukásnak is beillő közepes sikerrel.

Az sem érdekeltlen, hogy egy valóban megtörtént bűnügyi eset feldolgozóra talált a magyar drámairodalomban. A hatvanas években az Ebergényi-család egyik női sarja Chorinszky gróffal annak neje megmérgezte, hogy azután ő lehessen a gróf felesége. A bűntény azonban kípattant s mindketten életfogytiglani fogsággal bünhődtek.

Ezt a kriminális esetet dolgozta fel Jósika Kálmán báró, a regényíró Jósikának unokaöccse. *Salome* című darabjában 1873-ban mutatta be a Nemzeti Színház. A korabeli közönség azonnal rájött, hogy a szereplők színpadi neve mögött milyen valósággal élő személyek lappanganak. A napisajtó is erősen tárgyalt a darab szenzációs vonatkozásait.

Szociális eszmék a drámairodalomban

Mai perspektívából tekintve, felette érdekes, hogy mi volt a véleménye ennek az immár több mint félszázada letűnt korszaknak ama vajudó eszmékről, amelyek manapság gyökerében rázzák meg a társadalmat. *Sztyligeti* Edének 1867-ben bemutatott *A halottak emléke* című tár-

sadalmi drámája még csak pengeti az új gondolatokat. A darab egyik arisztokrata szereplője így jellemzi a fiatal Kelendi Jenő gróf választási programbeszédét:

— Az ifju Kelendi oly beszédet tartott hevenyében, melyre csoda, hogy a város-háznak minden kéménye le nem omlott, s aki csak egy félujjnyival is nagyobb másnál, rögtön annyit le nem vágat fejéből vagy lábából, hogy mindnyájan egyenlők legyünk. Ha nem tudnám, hogy Kelendi gróf, azt hinném, hogy egy meg-rögzött szocialista.

A darab másik szereplője pedig így apáskodik a fiatal reformgróffal:

— Én is így voltam vele. Az ön korában egetvivő titán voltam, dühös radikális, demokrata, sőt a kommunizmust is tanulmányoztam. Akkor többen kezdtük így a pályát. Az idő a legjobb asztalos, legyalulja a szalkákat, kisimitja, befesti. Az eredeti színt elveszítjük, míg végre hasznos, politurozott butorrá válunk.

Még érdekesebb, ahogyan Toldy István beszélt *Livia* című, 1874-ben írt darabjában egy ragyogó elméjű jezsuitát:

— A csapások, amelyek ma érik az Egyházat, a veszély, mely ma fenyegeti a társadalmat, csak azon vétkes tévedésnek gyümölcsei, melyekbe a szabadelvű eszmék döntötték az emberiséget. Mily vak volt a világ egy század óta! Önkezeivel döntötte meg legerősebb támaszait!...

A kormányokon a tömeg mámora uralkodik s az államférfiak nem látják a veszélyt. Mindenfelé mozognak s egymásután buknek fel a legerősebb trónok s a királyok vakok maradnak. Egy új világrend őrzöngő apostolai megtámadják a társadalmat s az ugynevezett értelmiség még Párizs lángjai világánál (az 1871-i forradalomra célsz!) sem látja meg az örvényt, mely felé rohan. *Válság*, tévedés mindenfelé! Itt csak az Egyház segíthet. Már egyszer a barbarizmus romlásából megmentette a világot. Most a civilizáció romlásából kell megmentenie a társadalmat!

S milyen kütönös! Toldy István nem a jezsuita páter pártján van. Ellenkezőleg: ezt a szájába adott erőteljes hangú tirádát trónikus hatásúnak szánta.

Semmi új sincs a nap alatt

Aki a mai színházi hatáscsökkentők tökéletességétől el van ragadtatva s elkáprázik a színpadi effektusok gazdagságá-

tól, mennyire élamulna, ha valami csoda folytán módjában volna megnézni egy hetvenes évekbeli népszínházi előadást. Különösen Csepreghy Ferencnek, a kitűnő népszínműírónak látványosságait, melyek tárgyát a szerző legnagyobbreszt Verne regényeiből merítette. Van ezekben színpaden végigrobogó vonat, van hajórobbanás és hajóelsüllyedés, van földrengéstől összeomló királyi palota s több efféle szemet-szájat táltató csudálatosság.

S hogy a szenzáció még nagyobb legyen, az emberszereplők mellett állatok is előfordulnak. Egyszer medve, máskor meg majom.

Sőt még a tegráffináltabb esztétikai hatásoknak is megtaláljuk nyomát ebben a biedermeier-izú drámairodalomban, 1878-ban a Nemzeti Színház bemutatia *Bulyovszky Gyulának Fuzió* című vígjátékát. A második felvonás grófi szalont ábrázol. A finomkodó író színpadi utasítása ezt követeli a színháztól:

— A függöny felgördültekor kellemes illat terjeng a színpadról.

Közösüges bajok a drámairodalomban

Magyarországnak Ausztriával való államszövetsége nemcsak a politikai pártélet területén okozott bonyodalmakat, hanem még Thália könnyed világában is.

A Nemzeti Színház drámabíráló bizottsága 1887-ben elfogadta előadásra Jókaitól a *Keresd a szíved!* című darabot. A történeti színmű *A köztív ember fia* nak volt a színpadra dolgozása, s mint ilyen, természetesen a negyvennyolcas szabadságharc idején játszott. Az akkori intendáns, Keglevich István gróf, megjedte az esetleges tüntetésektől. Aggodalmában a következő levelet írta Jókainak:

„Oszintén mondhatom, hogy a *Keresd a szíved!* nem adhatom elő a Nemzetiben. Nem tartom korszerűnek az osztrák-magyar viszály felelevenítését addig, míg egy tüntetésre mindig kész generáció él, és amíg az uralkodik, akinek parancsára azon dolgok történtek. Nem akarok soha oly helyzetbe jutni, hogy ha a király véletlen a Nemzetibe akarna jönni, azt kelljen neki mondanom, hogy ne tegye.”

A levelet az egyik napilap megszerezte és szöszérint közölte: Természetesen nagy hírlapi csatározás fejlődött belőle. Tisza Kálmán akkori miniszterelnököt igen kellemetlenül érintette a dolog, annyival is

inkább, mert ő maga nagyon szeretne volna a darabot színpadon látni. Hiszen a mű voltaképpen a Tisza-család drámája, melynek egyes tagjai a szereplők egynémelyikében világosan felismerhetők.

A kinos ügynek Jókai vetett véget azzal, hogy művét visszavette a színháztól. A darab azért mégis színre került, de nem a Nemzetiben, hanem egyes vidéki színpadokon és Krecsányinál Budán.

Még furcsább volt az a bonyodalom, ami 1891-ben *Berczik* Árpádnak a *perterdi csata* című vígjátéka körül kerekedett. A darab meséje egy vidéki kisvárosban játszódik s főmotívumai a környéken folyó hadgyakorlat köré fonódnak. A manőver azzal végződik, hogy a honvédezredek megverik a közösöket.

A Nemzeti Színház már javában tanulmányozta a darabot, amikor a szerző bizalmas levelet kap Fejérváry báró honvédelmi minisztertől, hogy, az Istenért, baj lehet az előadásból. Bécsben rossz vért fog szülni, hogy a közösek kikapnak a honvédektől.

A szolgálatkész *Berczik* erre sebtében átdolgozta a darabot. Az új formában a közösök verték meg a honvédeket. A változtatás híre nyomban fülébe jutott Fehérvárynak, aki ismét megharagudott *Berczikre*. Nem hiába volt *honvédelmi* miniszter! A honvédség igen kitűnő katonai alakulat, amelyet nem szabad a közvélemény előtt a közös hadsereg alá helyezni. Meg is írta véleményét *Bercziknek*, még pedig áperthe.

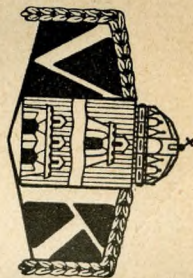
A szegény megszorult vígjátékírónak mit volt mit tennie, ismét át kellett dolgoznia a darabot. A vígjátéknak ebben a harmadik formájában a honvédek verték meg a közösöket.

A megoldás általános meglepedést keltett. A közönségben is és a nagyharagszomrád Fehérváryban is. Hogy Bécsben mit szóltak hozzá, arról nem szól a fáma, de bizonyosan meg lettek volna vele elégedve, ha fülükbe jut a megoldás híre.

Igy játszadoztak abban a békés időben politikusok és drámairók! Boldog gondok! Boldog aggodalmak!

Azóta más hadjáratokat is láttunk. Más veszteségeket is végigéltünk!

Alios iam vidimus ventos!

Budapestre vonatkozó újságcikkek

Osztályozás

Tárgy

Szerző:

Hely

Cím:

Idő

Forrás:

Személy

(Hely)

(Idő)

(Köt. v. filz.)

(Oldal)

Helyszám